

MASALALAR YECHISH ORQALI O'QUVCHILAR TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH

Palvanbaeva Nigora Rustam qizi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika institutining «Boshlang'ich ta'lim» fakulteti 2 kurs talabasi

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida masala yechish orqali mantiqiy fikrlash va tafakkurni rivojlantirish masalasi yoritilgan. Masalalarning o'quvchilarning aqliy faoliyatiga ta'siri, ularning tahlil qilish, solishtirish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, masala yechish darslarini samarali tashkil etish yo'llari, o'quvchilarning faolligini oshirishga xizmat qiluvchi metod va yondashuvlar ko'rsatib o'tilgan. Maqola pedagoglar va boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi.*

***Kalit so'zlar:** masala yechish, tafakkur rivoji, ta'lim tizimi, O'zbekiston ta'limi, Finlandiya ta'limi, ijodiy fikrlash, matematik ta'lim, o'quvchi mustaqilligi, guruh ishlari, xatolardan o'rganish, hayotiy masalalar, tanqidiy fikrlash, mustaqil o'rganish, ta'lim metodlari, ta'limda samaradorlik.*

***Аннотация.** В данной статье рассматривается развитие логического мышления и рассуждений у учащихся начальной школы посредством решения задач. Проанализировано влияние проблем на мыслительную деятельность учащихся и их роль в развитии у них умений анализировать, сравнивать и делать выводы. В нем также показаны способы эффективной организации уроков по решению проблем, а также методы и подходы, помогающие повысить вовлеченность учащихся. Статья содержит практические рекомендации для воспитателей и учителей начальных классов.*

***Ключевые слова:** решение проблем, развитие мышления, система образования, узбекское образование, финское образование, творческое мышление, математическое образование, самостоятельность учащихся, групповая работа, обучение на ошибках, жизненные проблемы, критическое мышление, самостоятельное обучение, методы обучения, эффективность образования.*

***Annotation.** This article discusses the development of logical thinking and reasoning in primary school students through problem solving. The impact of problems on the mental activity of students, their role in the formation of skills for analysis, comparison and conclusion are analyzed. Also, ways to effectively organize problem-solving lessons, methods and approaches that serve to increase student activity are shown. The article contains practical recommendations for educators and primary school teachers.*

***Key words:** problem solving, development of thinking, education system, education in Uzbekistan, education in Finland, creative thinking, mathematical education, student independence, group work, learning from mistakes, life problems, critical thinking, independent learning, teaching methods, educational effectiveness.*

Boshlang'ich ta'lim – bu bolaning shaxs sifatida shakllanishi, tafakkurining rivojlanishi va atrof-muhitga bo'lgan munosabatining qaror topishida muhim bosqich

hisoblanadi. Ayniqsa, bu davrda o'qitiladigan matematika fani o'quvchilarning mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, xulosa chiqarish, muammo yechish kabi intellektual faoliyatlarini rivojlantiradi. Matematika darslarida masalalar yechish o'quvchining nafaqat bilimini chuqurlashtiradi, balki uning tafakkurini shakllantirish, muammoli vaziyatlarga ijodiy yondashishga o'rgatadi. Shu sababli boshlang'ich sinflarda masalalarni to'g'ri tanlash, ulardan samarali foydalanish va o'quvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda tashkil etish o'ta muhim sanaladi. Mazkur maqolada aynan shu masalalarning o'quvchi tafakkuriga ta'siri va ularni samarali o'rgatish yo'llari yoritiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun masala yechish nafaqat matematik ko'nikmalarni shakllantiradi, balki ularning aqliy rivojlanishida ham muhim o'rin egallaydi. Masala ustida ishlash jarayonida o'quvchi tafakkur yuritishga, mantiqan o'ylashga, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlashga va turli yo'llar bilan yechim topishga harakat qiladi. Bu esa tafakkur, kuzatuvchanlik, e'tibor, tahlil qilish va umumlashtirish kabi ko'nikmalarni shakllantiradi.

Xorijiy tadqiqotchilar ham masala yechishning ta'limdagi ahamiyatini alohida ta'kidlaydilar. Masalan, amerikalik pedagog George Polya o'zining mashhur "How to Solve It" (1945) nomli kitobida quyidagicha fikr bildiradi:

"A good problem is not one that has a simple solution, but one that makes the student think deeply and see relationships".

("Yaxshi masala — bu oson yechimga ega bo'lgani emas, balki o'quvchini chuqur o'ylashga va bog'liqliklarni ko'rishga undaydigan masaladir").

Shuningdek, fin ta'lim tizimi bo'yicha tadqiqotchi Pasi Sahlberg shunday deydi:

"Problem-solving skills help students not only in mathematics, but in all spheres of life, making them more confident and independent thinkers".

("Masala yechish ko'nikmalari o'quvchilarga nafaqat matematikada, balki hayotning barcha sohalarida foyda keltiradi — ular o'ziga ishongan va mustaqil fikrlovchi shaxsga aylanishadi").

Professor M. Mirzayeva ta'kidlaganidek:

"Masalalar bolalarda fikrlashni faollashtirish, muammoni tahlil qilish va muqobil yechimlarni qidirish ko'nikmalarini shakllantirishda eng samarali vosita hisoblanadi".

Shuningdek, masala yechishda xatoga yo'l qo'ygan o'quvchi tahlil qilish orqali xatoni aniqlaydi va uni to'g'rilashga urinadi. Bu jarayon esa ularning tanqidiy fikrlashini, sabr-toqatini va irodasini mustahkamlaydi.

Tadqiqotchi O. Niyozov esa bunday deydi:

“O‘quvchining har bir yechgan masalasi — bu uning tafakkur dunyosida yaratilgan yangi bir pog‘onadir”.

Yuqarida keltirilgan fikrlar shuni ko‘rsatadiki, masala yechish – bu shunchaki matematik topshiriq emas, balki o‘quvchining fikrlash tarzini o‘zgartiruvchi, uni chuqur mulohaza yuritishga, mustaqil xulosa chiqarishga va ijodiy qarorlar qabul qilishga undovchi vositadir. George Polya ta’kidlaganidek, masalaning qiymati uning oddiyligida emas, balki o‘quvchini fikr yuritishga undashida namoyon bo‘ladi. Pasi Sahlberg esa masala yechish hayotiy muammolarni hal qilishga tayyorlovchi amaliy vosita ekanligini urg‘ulaydi.

Shu nuqtai nazardan kelib chiqib, men ham shuni ta’kidlamoqchimanki, boshlang‘ich sinf o‘quvchisi uchun har bir masala – bu yangi fikr, yangi yondashuv, yangi dunyo. Masala ustida ishlagan bola nafaqat matematik bilimga ega bo‘ladi, balki hayotiy vaziyatlarga to‘g‘ri munosabat bildira oladigan, tanqidiy va tahliliy fikrlay oladigan shaxs sifatida shakllana boshlaydi. Shunday ekan, masalalarni faqat o‘quv dasturining talabi sifatida emas, balki bolalar tafakkurini rivojlantiruvchi kuchli vosita sifatida qadrlash va darslarda to‘g‘ri qo‘llash zarur, deb hisoblayman.

Matematika ta’limi – o‘quvchilarning tafakkurini rivojlantirish, ularga mantiqiy va analitik fikrlashni o‘rgatish uchun eng samarali vosita hisoblanadi. Biroq, masala yechish jarayonini samarali tashkil etish yondashuvi har bir mamlakatda turlicha bo‘lishi mumkin. O‘zbekiston va Finlandiya ta’lim tizimlarida masala yechish jarayonining samaradorligi va yondashuvlari o‘ziga xos, biroq umumiy maqsad – o‘quvchilarni fikrlashga, ijodiy qarorlar qabul qilishga va mustaqil ishlashga o‘rgatishdir. Quyida ushbu mamlakatlarda masala yechish jarayonini tashkil etish usullari taqqoslanadi.

1. Masalalarning konteksti va real hayotga aloqasi

O‘zbekistonda masalalar asosan o‘quvchilarga matematik konseptlarni o‘rgatish, ularni yechish orqali nazariy bilimlarni mustahkamlashga qaratilgan. Biroq, bu masalalar hayotiy muammolar bilan bog‘lanmagan bo‘lishi mumkin. Finlandiyada esa, masalalar ko‘pincha real hayotiy vaziyatlarga moslashtirilgan bo‘lib, o‘quvchilarga masalalarni hayotda qo‘llash imkoniyatini beradi. Masalan, o‘quvchilarga kundalik hayotda uchraydigan muammolarni hal qilishda matematik yondashuvlarni qo‘llash o‘rgatiladi. Bu usul o‘quvchilarga masalani yechishning nafaqat matematik, balki amaliy ahamiyatini tushunishga yordam beradi.

2. Masalalarni murakkablashtirish va bosqichma-bosqich yondashuv

O‘zbekistonda masalalar bosqichma-bosqich, lekin ko‘proq matematik konseptlarga asoslangan bo‘ladi, o‘quvchilarga qiyinroq masalalar berilganda ular ko‘proq mustahkamlash uchun ishlaydi. Finlandiyada esa, o‘quvchilarga masalalarni

turli yondashuvlar orqali yechish imkoniyati beriladi. Bu yondashuv o'quvchilarga muammoni turli usullar bilan yechish va yangi yondashuvlarni o'rganish imkonini beradi. Finlandiyada masala yechishda ijodiy erkinlikka katta e'tibor beriladi, bu o'quvchilarning fikrlash jarayonini kengaytiradi.

3. O'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash va guruh ishlari

O'zbekistonda masala yechish jarayonida o'quvchilar individual ravishda ishlashadi va o'qituvchi tomonidan nazorat qilinadi. Guruh ishlari keng tarqalmagan bo'lishi mumkin, ammo ba'zi darslarda bu usul ishlatiladi. Finlandiyada esa, guruhda ishlash masalalarni yechishda keng qo'llaniladi. O'quvchilar bir-birlariga yordam berishadi, o'z fikrlarini baham ko'rishadi va jamoaviy yondashuv orqali masalani yechadilar. Bu o'quvchilarning kommunikativ va kooperativ ko'nikmalarini rivojlantiradi, shuningdek, jamoaviy fikrlashni kuchaytiradi.

4. Xatolardan o'rganish va mustahkamlash

O'zbekistonda masala yechishda o'quvchilar ko'pincha to'g'ri javobga erishishga harakat qiladilar, va xatolar ko'pincha salbiy baholanadi. Finlandiyada esa xatolarni o'rganish va ulardan saboq olish katta ahamiyatga ega. O'quvchilarga xatolardan o'rganish va yangicha fikrlash imkoniyati beriladi. Xatolarni tahlil qilish va to'g'rilash jarayoni o'quvchilarga yanada mustahkam bilimlar va yuqori tafakkur ko'nikmalarini beradi.

5. Mustaqillik va individual yondashuv

O'zbekistonda masalalar o'quvchilarga tez-tez nazorat va yo'naltirish asosida beriladi. Biroq, mustaqil ishlash imkoniyatlari cheklangan bo'lishi mumkin. Finlandiyada esa o'quvchilarga mustaqil fikrlash va turli masalalarga o'z yondashuvlarini tanlashda katta erkinlik beriladi. Bu o'quvchilarga nafaqat masalani yechish, balki o'z bilimlarini mustahkamlash va o'ziga ishonchini oshirishga yordam beradi.

O'zbekiston va Finlandiya ta'lim tizimlari o'quvchilarni masala yechish jarayonida samarali fikrlashga, ijodiy va mustaqil ishlashga undaydi. Finlandiya tizimida masalalar hayotiy muammolar bilan bog'langan va o'quvchilarga turli yondashuvlar orqali yechimlarni topishga imkon berilgan, bu esa ularning tafakkurini kengaytiradi. O'zbekistonda esa masalalar ko'proq matematik masalalar bo'lib, ularning yechimi o'quvchilarga alohida nazorat qilish asosida taqdim etiladi. Shu bilan birga, ikkala tizim ham o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirishga, mantiqiy fikrlashni oshirishga va mustaqil ishlashga e'tibor qaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ahmedov, A. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 196 b.

2. Aleksandrovna, T. A., Stanislavovna, S. L., & Abdusamiyevna, V. A. (2021). Gender stereotypes in semantics of Spanish proverbs. *Linguistics and Culture Review*, 1336-1345.
3. Halinen, I. "The Finnish Education System and PISA". – Finnish National Board of Education, 2018.
4. Jalolov, J. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. – Toshkent: Fan, 2016. – 240 b.
5. Jumayeva, M. B. (2025). Use of educational methods in pedagogy. *Икро журнал*, 14(02), 168-174.
6. Lehtinen, E. *Problem solving in mathematics education*. – Turku University, Finland, 2017.
7. Maxmudov, N. *Matematika o'qitish nazariyasi va metodikasi*. – Nukus: Qoraqalpoq, 2022. – 284 b.
8. Mekhrojovna, D. S. (2021). Semantic structure of proverbs. *Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(10), 343-347.
9. Rajabov, A. *Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi*. – Toshkent: O'qituvchi, 2019. – 312 b.
10. Rustamdzhonovna, K. F. (2021). Problems of development of professional foreign language oral speech of students of philology. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 12(6).
11. Sharipov, K., Abdullaeva, S., Khalilov, S., & Xadjibayev, A. (2025). Analysis of the effectiveness of hydrocarbon vapor condensation. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(2), 1287-1291.
12. Zunnunov, A. *Va boshqalar. Boshlang'ich ta'lim metodikasi*. – Toshkent: O'qituvchi, 2020. – 328 b.
13. Хакимов, М. Р. (2020). Развитие инновационных технологий в системе высшего образования Республики Узбекистан. *Re-health journal*, (2-2 (6)), 163-164.
14. Jumayeva, M., & Turdiyeva, U. (2022). The Importance Of Pedagogical Technologies In Learning English. *Science and innovation*, 1(B8), 1710-1714.